

Michael J. Sandel

Δικαιοσύνη

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΣΩΣΤΟ;

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΙΟΥΠΚΙΟΛΗΣ

4η έκδοση

ΠΟΛΙΣ

καιωμάτων από τα ζητήματα της τιμής και της αρετής. Τα πεπιστοτήματα απονέμουν τιμητικούς τίτλους για να επιδοκιμάσουν εκείνους που επιδεικνύουν τις αρετές τις οποίες κληρονομούν και να προάγουν τα πανεπιστήμια. Αλλά με έναν τρόπο, κάθε τίτλος που απονέμει ένα πανεπιστήμιο είναι τιμητικός.

Η σύνδεση των αντιπαράθεσεων γύρω από τη δικαιοσύνη με συζητήσεις για την τιμή, την αρετή και το νόημα των αρετών μπορεί να μοιάζει με συνταγή καταστροφής για την ηθική κληρονομιά των χωρών ελπίδα επίλυσης. Τα άτομα έχουν διαφορετικές αντιλήψεις για την τιμή και την αρετή. Η ηθική ματαική αποστολή των κοινωνικών θεσμών – είτε πρόκειται για πανεπιστήμια, είτε για εταιρείες, για τον στρατό, για τα επαγγέλματα ή για την πολιτική κοινότητα εν γένει – αποτελεί αντικείμενο διαφωνιών και εγείρει δύσκολα ερωτήματα. Είναι σκόπιμο συνεπώς να αναζητήσουμε μια βάση για τη δικαιοσύνη και τα δικαιώματα που θα κρατά αποστάσεις από αυτές τις αντιπαράθεσεις.

Μεγάλο μέρος της σύγχρονης πολιτικής φιλοσοφίας ημιόταθεί να κάνει ακριβώς αυτό. Όπως έχουμε δει, οι φιλοσοφίες του Καντ και του Ρωλς αποτελούν δυο τομήρες της σπάθειας ανακάλυψης μιας βάσης για τη δικαιοσύνη και τα δικαιώματα που θα παραμένει ουδέτερη απέναντι σε αντισυμβατικές αντιλήψεις για τον αγαθό βίο. Είναι καιρός τώρα να δούμε αν το σχέδιό τους είναι επιτυχές.

8. ΠΟΙΟΣ ΑΕΙΖΕΙ ΤΙ; ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ

Η Callie Smartt ήταν μια δημοφιλή πρωτοετής μαζορέτα στο λύκειο Andrews του Δυτικού Τέξας. Το ότι είχε εγχειρωτική πειραρία και μετακινούνταν με αναπηρικό καροτσάκι δεν μείωνε τον ενθουσιασμό που ενέπνεε στους ποδοσφαιριστές και τους φιλάθλους με τη ζωνρή παρουσία της στο γήπεδο, όταν διεξάγονταν οι σχολικοί αγώνες των μικρότερων τάξεων. Αλλά στο τέλος της περιόδου, η Callie εκδιώχθηκε από την ομάδα.¹

Υπό την πίεση ορισμένων άλλων μαζορετών και των γονιών τους, οι υπεύθυνοι του σχολείου είπαν στην Callie ότι, για να είναι στην ομάδα τον επόμενο χρόνο, θα πρέπει να ηχογραφείται όπως όλες οι άλλες, ακολουθώντας ένα απαιτητικό πρόγραμμα γυμναστικής που περιελάμβανε ανοίγματα και άλματα. Της προστάθηκε να αποχαιρετήσει η Callie από την ομάδα των μαζορετών ηγήθηκε ο πατέρας της αρχηγού των μαζορετών. Ισχυρίστηκε ότι τον απασχολούσε η ασφάλειά της. Αλλά η μητέρα της Callie είχε την υποψία ότι η επίθεση αυτή υποκινούνταν από αισθήματα μνησικακίας για τις επευφημίες που δέχόταν η Callie.

Η ιστορία της Callie θέτει δύο ζητήματα. Το πρώτο είναι ένα ζήτημα δικαιοσύνης. Θα έπρεπε να κάνει γυμναστική για να γίνει δεκτή ως μαζορέτα ή μήπως η απαίτηση αυτή ήταν άδικο, δεδομένης της αναπηρίας της; Ένας τρόπος για να

τέλος } αντιστοίχηση
την }
αρετή - αρετή

απαντήσουμε σε αυτό το ερώτημα θα ήταν να επικαλεστούμε την αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων: εφόσον επιτέλους καλό αυτό τον ρόλο, η Callie δεν θα έπρεπε να αποχαιρετεί από την ομάδα των μαζορέτων απλώς και μόνο επειδή, χωρίς να ευθύνεται η ίδια, δεν διαθέτει τη σωματική ικανότητα για να κάνει γυμναστικές ασκήσεις.

Αλλά η αρχή της απαγόρευσης των διακρίσεων δεν μας βοηθά ιδιαίτερα, γιατί δεν απαντά ουσιαστικά στο ερώτημα που βρίσκεται στην καρδιά της αντιστάσεως: τι σημαίνει να επιτελεί κανείς καλό τον ρόλο της μαζορέτας; Οι αντίπαλοι της Callie ισχυρίζονται ότι μια καλή μαζορέτα θα πρέπει να μπορεί να κάνει ανοήματα και άλματα. Με αυτό τον τρόπο, σε τελική ανάλυση, εξάπτουν παραδοσιακά το πλήθος οι μαζορέτες. Οι υποστηρικτές της Callie θα έλεγαν ότι αυτή η άποψη συγχέει τον σκοπό της δραστηριότητας των μαζορέτων με έναν τρόπο επίτευξής του. Ο πραγματικός σκοπός της δραστηριότητάς τους είναι να εμπνεύσουν ομαδικό πνεύμα στο σχολείο και να ενθουσιάσουν τους σπαθούς. Όταν η Callie φωνάζει κινούμενη πάνω-κάτω στην περιφέρεια του γηπέδου με την ανατηρητική της καρέχλα, κουνάει τις φούντες στα χέρια και χαμογελάει λαμπερά στον κόσμο, κάνει καλά ό,τι πρέπει να κάνουν οι μαζορέτες - να εξάπτουν το πλήθος. Συνεπώς για να χρίνουμε ποια θα πρέπει να είναι τα προσόντα της, πρέπει να χρίνουμε ποια είναι τα ουσιώδη στοιχεία της δραστηριότητας των μαζορέτων και ποια είναι απλώς περιστασιακά.

Το δεύτερο ζήτημα που θέτει η ιστορία της Callie αφορά τη μνησικαχία. Τι είδους μνησικαχία θα μπορούσε να υποκινεί τον πατέρα της αρχηγού των μαζορέτων; Γιατί τον ενοχλεί η παρουσία της Callie στο γήπεδο; Δεν μπορεί να φοβάται ότι η συμμετοχή της Callie στερεί μια θέση από την κόρη του· είναι ήδη στην ομάδα. Ούτε ζηλεύει απλώς ένα κορίτσι που ξεπερνάει την κόρη του στις γυμναστικές ασκήσεις, αφού αυτό δεν συμβαίνει με την Callie.

Η διαίσθησή μου λέει το εξής: η μνησικαχία του εκφράζει πιθανόν το αίσθημα ότι η Callie τιμάται με έναν τρόπο που δεν της αξίζει, με έναν τρόπο που περιγελά την περιφάνια που νιώθει για την ικανότητα της κόρης του ως μαζορέτας. Αν η δραστηριότητα αυτή μπορεί να πραγματοποιηθεί κάλλιστα και από μια ανατηρητική καρέχλα, τότε η τιμή που αποδίδεται στις μαζορέτες που διακρίνονται στα άλματα και τα ανοήματα υποβαθμίζεται ως έναν βαθμό.

Αν η Callie δικαιούται να είναι μαζορέτα γιατί επιδεικνύει, παρά την ανατηρία της, τις αρετές που ταυριάζουν στον ρόλο της, η θέση της απειλεί κατά κάποιον τρόπο την τιμή που απονέμεται στις άλλες μαζορέτες. Οι γυμναστικές δεξιότητες που επιδεικνύουν δεν φαίνονται πλέον ουσιώδεις για τη διάκρισή τους, αλλά είναι απλώς ένας τρόπος εξάφης του πλήθους με τα ξύλλα. Παρά την έλθεινη γενναιοδορία που τον διέκρινε, ο πατέρας της αρχηγού των μαζορέτων συνέλαβε το πραγματικό διακύβευμα. Μια κοινωνική πρακτική που είχε έναν καθορισμένο σκοπό και απέδιδε καθορισμένες τιμές, αναπροσδιορίστηκε τώρα χάρη στην Callie. Είχε δείξει ότι υπάγονουν περισσότερο τρόποι για να γίνει μια γυναίκα μαζορέτα.

Παρατηρήστε τη σύνδεση ανάμεσα στο πρώτο ερώτημα, που αφορά την ακριβοδίκια, και το δεύτερο, που αφορά την τιμή και τη μνησικαχία. Για να καθορίσουμε έναν δίκαιο τρόπο απονομής θέσεων στις μαζορέτες, θα πρέπει να καθορίσουμε τη φύση και τον σκοπό της δραστηριότητάς τους. Διαφορετικά, δεν μπορούμε να πούμε ποια χαρακτηριστικά της έχουν ουσιώδη σημασία γι' αυτήν. Αλλά ο καθορισμός της ουσίας της εν λόγω δραστηριότητας μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο αντισταθίσεων, γιατί μιας εμπλέκει σε συζητήσεις για το ποια χαρακτηριστικά θα πρέπει να εκτιμάμε. Ο σκοπός που αποδίδετε στη δραστηριότητα των μαζορέτων εξαρτάται εν μέρει από το ποιες αρετές θεωρείτε ότι αξίζουν αναγνώρισης και ανταμοιβής.

Όπως δείχνει αυτό το επεισόδιο, κοινωνικές πρακτικές όπως η δραστηριότητα των μαζορετών δεν έχουν μόνο εργα- λειακούς σκοπούς (την υποστήριξη της ομάδας) αλλά και τιμη- τικούς ή παραδειγματικούς σκοπούς (την επιδοκιμασία ορι- σμένων αρετών και μορφών αριστείας). Όταν επιλέγει τις μα- ζορέτες του, το λίκνιο δεν προάγει μόνο το ομαδικό πνεύμα του σχολείου αλλά κάνει και μια δήλωση για τα χαρακτηριστι- κά που ελπίζει ότι θα θαυμάζουν και θα μιμηθούν οι μαθητές του. Αυτό εξηγεί γιατί ήταν τόσο έντονη η διαμάχη. Εξηγεί επι- σης κάτι που φαίνεται αλλιώς δυσεξηγήσιμο – πώς οι μαζορέ- τες που βρίσκονταν ήδη στην ομάδα (και οι γονείς τους) ένιω- θαν ότι τους αφορούσε προσωπικά η διαμάχη για το δικαίωμα συμμετοχής της Callie στην ομάδα. Οι συγκεχυμένοι γονείς ήθελαν η δραστηριότητα των μαζορετών να τιμά τις παραδο- σιακές αρετές των μαζορετών που διέθεταν οι κόρες τους.

Δικαιοσύνη, τέλος και τιμή

Από τη σκοπιά αυτή, ο καβγάς για τις μαζορέτες στο Αυτικό Τέξας είναι μια σύντομη εισαγωγή στη θεωρία του Αριστοτέ- λη για τη δικαιοσύνη. Στο κέντρο της πολιτικής φιλοσοφίας του Αριστοτέλη βρίσκονται δύο ιδέες, τις οποίες συναντάμε και στην αντιπαράθεση γύρω από την Callie:

1. Η δικαιοσύνη είναι τελολογική. Για να καθορίσουμε τα δικαιώματα θα πρέπει να κατανοήσουμε το τέλος (τον σκοπό ή την ουσιώδη φύση) της υπό συζήτηση κοινωνι- κής πρακτικής.
2. Η δικαιοσύνη απονέμει τιμές. Κατανοούμε λογικά το τέ- λος μιας πρακτικής – ή επιχειρηματολογούμε γι' αυτό – όταν κατανοούμε λογικά ή επιχειρηματολογούμε σχετικά με τις αρετές που θα πρέπει να τιμά και να αντιμετωπίζει.

Το κλειδί για να κατανοήσουμε την ηθική και την πολιτική του Αριστοτέλη είναι να συνλάβουμε τη δύναμη αυτών των δύο θέσεων, και τη μεταξύ τους σχέση.

Οι σύγχρονες θεωρίες της δικαιοσύνης προσπαθούν να δια- χωρίσουν τα ζητήματα της ακεφοδίας και των δικαιωμάτων από κάθε συζήτηση γύρω από την τιμή, την αρετή και την ηθική αξία. Αναζητούν αρχές δικαιοσύνης που είναι ουδέτερες μετα- ξύ διαφορετικών σκοπών, και επιτρέπουν στα άτομα να επιλέ- ξουν και να επιδιώξουν τους σκοπούς που επιλέγουν. Ο Αρι- στοτέλης (384-322 π.Χ.) θεωρεί ότι η δικαιοσύνη δεν μπορεί να είναι ουδέτερη με αυτό τον τρόπο. Πιστεύει ότι οι διαμάχες γύρω από τη δικαιοσύνη είναι, αναπόφευκτα, διαμάχες γύρω από την τιμή, την αρετή και τη φύση της καλής ζωής.

Η κατανόηση των λόγων για τους οποίους ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι η δικαιοσύνη και η καλή ζωή συνδέονται αναγκαία μεταξύ τους θα μας βοηθήσει να κατανοήσουμε τα διακυβεύ- ματα της προσπαθείας να τις διαχωρίσουμε.

Για τον Αριστοτέλη, δικαιοσύνη σημαίνει ότι δίνουμε στα άτομα ό,τι τους αξίζει, ότι δίνουμε σε κάθε πρόσωπο ό,τι του οφείλεται [«τά οφειδόμενα έκαστῳ ἀποδιδόναι»]. Αλλά τι οφείλεται σε κάθε πρόσωπο; Ποια είναι τα δέοντα χριτήρια της αξίας; Αυτό εξαρτάται από τα αντικείμενα που κατανέμονται. Η δικαιοσύνη περιλαμβάνει δύο παράγοντες: «πράγματα, και τα πρόσωπα στα οποία αποδίδονται τα πράγματα». Και γενι- κά μπορούμε να πούμε ότι «σε πρόσωπα που είναι ίσα μεταξύ τους θα πρέπει να αποδίδονται ίσα πράγματα».²

Αλλά εδώ ανακύπτει ένα δύσκολο ερώτημα: ίσα από ποια άποψη; Αυτό εξαρτάται από το τι κατανέμουμε – και από τις αρετές που είναι σημαντικές για τα συναντιούμενα αντικείμενα.

Ας υποθέσουμε ότι κατανέμουμε αυλούς. Ποιος θα πρέπει να πάρει τους καλύτερους; Η απάντηση του Αριστοτέλη εί- ναι: οι καλύτεροι αυλητές.

Η δικαιοσύνη κάνει διαχωρισμούς με βάση την αξία, με βά-

ση την εκάστοτε σημαντική αρετή. Και στην περίπτωση των αυτών, η σημαντική αρετή είναι η ικανότητα να παίζει κανείς καλά τον αυλό. Θα ήταν άδικο να κάνουμε διαχωρισμούς σε οποιαδήποτε άλλη βάση, όπως ο πλούτος ή η ευγενική καταγωγή ή η φυσική ομορφιά ή η τύχη (προβιόντας λαχνούς).

Η καταγωγή και η ομορφιά μπορεί να είναι ανώτερα αγαθά από την ικανότητα των αυλητών, και όσοι τα έχουν ενδέχεται, συνολικά, να ξεπερνούν τον αυλητή σε αυτά τα χαρακτηριστικά περισσότερο απ' ό,τι τους ξεπερνά στον αυλό· αλλά αυτό δεν αλλάζει το γεγονός ότι αυτός είναι εκείνος που θα πρέπει να πάρει τους καλύτερους αυλούς.³

Η σύγκριση της ανωτερότητας σε διαφορετικές διαστάσεις είναι κάπως αστεία. Η ερώτηση: «Η ομορφιά μου είναι μεγαλύτερη από την ικανότητά της στο lacrosse;» ή «Ο Babe Ruth ήταν καλύτερος στο μπιέιζμπολ απ' ό,τι ο Σαϊξπηρ στη συγγραφή δραμάτων;» δεν έχει ίσως κανένα νόημα. Ερωτήσεις όπως αυτές έχουν ίσως νόημα μόνο ως παιγνίδια για να διασκεδάζουν οι παρτές. Το κύριο που θέλει να πει ο Αριστοτέλης είναι πως, όταν κατανέμουμε αυλούς, δεν θα πρέπει να ψάχνουμε να βρούμε τον πιο πλούσιο ή τον πιο ωραίο ή ακόμη και το καλύτερο πρόσωπο γενικά. Θα πρέπει να αναζητάμε τον καλύτερο αυλητή.

Η ιδέα αυτή μας είναι απολύτως οικεία και κατανοητή. Πολλές ορχήστρες κάνουν ακροάσεις πίσω από ένα παραβάν έτσι ώστε η ποιότητα της μουσικής να κρίνεται χωρίς προκαταλήψεις ή περισπάσεις. Η συλλογιστική του Αριστοτέλη μας είναι λιγότερο οικεία. Ο προφανέστερος λόγος για τον οποίο θα πρέπει να δώσουμε τους καλύτερους αυλούς στους καλύτερους αυλητές είναι ότι με τον τρόπο αυτό εξασφαλίζουμε την καλύτερη μουσική και μένουμε πιο ικανοποιημένοι ως ακροατές. Αλλά το επιχείρημα του Αριστοτέλη δεν είναι αυτό. Θεωρεί ότι οι καλύτεροι αυλοί πρέπει να δίνονται στους

καλύτερους αυλητές επειδή αυτός είναι ο σκοπός των αυλών – να τους παίζουν καλά.

Ο σκοπός των αυλών είναι να παράγουν άριστη μουσική. Έκείνοι που μπορούν να επιτύχουν καλύτερα αυτό τον σκοπό θα πρέπει να έχουν τους καλύτερους αυλούς.

Τώρα, είναι αλήθεια επίσης ότι η χορήγηση των καλύτερων οργάνων στους καλύτερους μουσικούς θα έχει την ευτυχία συνέπεια ότι θα παραγάγει την καλύτερη μουσική, που θα την απολαύσουν όλοι – θα δημιουργήσει τη μεγαλύτερη ευτυχία για τον μεγαλύτερο αριθμό ατόμων. Αλλά είναι σημαντικό να κατανοήσουμε ότι η συλλογιστική του Αριστοτέλη τηγνώνει πέτρα από αυτή την ωφέλιμιστική λογική.

Ο τρόπος με τον οποίο σκέφτεται, ξεκινώντας από τον σκοπό ενός αγαθού για να οδηγηθεί στην κατάλληλη κατανομή του αγαθού, αποτελεί ένα παράδειγμα τελεολογικού συλλογισμού. (Το επίθετο τελεολογικός προέρχεται από την αρχαιοελληνική λέξη τέλος, που σημαίνει σκοπός, στόχος, τέλος.) Ο Αριστοτέλης ισχυρίζεται ότι, για να καθορίσουμε τη δικαία κατανομή ενός αγαθού, θα πρέπει να εξετάσουμε το τέλος, ή τον σκοπό, του αγαθού που κατανέμεται.

Τελεολογική σχέση:

τα γήπεδα του τένις και ο Winnie-the-Pooh

Η τελεολογική συλλογιστική μπορεί να φαίνεται περίεργη ως τρόπος σχέσης για τα ζητήματα της δικαιοσύνης, αλλά έχει μια ευλογόφανευση. Ας υποθέσουμε ότι πρέπει να αποφασίσουμε πώς θα κατανείμουμε τη χρήση των καλύτερων γηπέδων τένις σε ένα πανεπιστημιακό κάμπους. Θα μπορούσατε να δώσατε προτεραιότητα σε όσους πηλκρώνουν τα περισσότερα, ορίζοντας μια υψηλή τιμή για τη χρήση τους. Ή θα μπορούσατε να δώσατε προτεραιότητα σε μεγάλους παράγοντες του

πανεπιστημίου - στον πρόεδρο του κολεγίου, λ.χ., ή σε επιστήμονες που έχουν τιμηθεί με Νόμπελ. Αλλά ως υποθέσουμε ότι δύο διάσημοι επιστήμονες παίζουν ένα αδιάφορο τένις, πειτώντας απλώς το μπαλάκι πάνω από το φιλέ, και ότι έρχεται η κολεγιακή ομάδα του τένις και θέλει να χρησιμοποιήσει το γήπεδο. Δεν θα λέγατε ότι οι επιστήμονες θα έπρεπε να μετακινήθουν σε ένα καλύτερο γήπεδο για να μπορέσει η κολεγιακή ομάδα να χρησιμοποιήσει το καλύτερο; Και ο λόγος δεν θα ήταν ότι έτσι οι καλύτεροι παίκτες του τένις μπορούν να αξιοποιήσουν με τον καλύτερο τρόπο τα καλύτερα γήπεδα, που πάνε χαμένα με τους μέτριους παίκτες;

Η ως υποθέσουμε ότι πωλείται ένα βιολί. Στραντιβάριους και ότι ένας πλούσιος συλλέκτης καταθέτει μια καλύτερη προσφορά για αυτό απ' ό,τι ο Itzhak Perlman. Ο συλλέκτης θέλει να επιδεικνύει το βιολί στο καθιστικό του. Δεν θα θεωρούσατε ότι αυτό θα είναι χρήμα, ίσως και αδιάνια - όχι επειδή πιστεύετε ότι ο πλειστηριασμός ήταν άδικος, αλλά επειδή το αποτέλεσμα δεν είναι το δέον. Πίσω από αυτή την αντίδραση μπορεί να βρίσκεται η (τελεολογική) σκέψη ότι ένα Στραντιβάριους υπάγεται για να το παίζου, όχι για να το επιδεικνύουν.

Στον αρχαίο κόσμο, η τελεολογική σκέψη ήταν πολύ πιο διαδεδομένη απ' ό,τι σήμερα. Ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης θεωρούσαν ότι η φωτιά υψώνεται προς τα πάνω γιατί θέλει να φτάσει στον ουρανό, το φυσικό της σπίτι, και ότι οι πέτρες πέφτουν επειδή θέλουν να φτάσουν κοντώτερα στη γη, όπου ανήκουν. Πίστευαν ότι η φύση έχει μια τάξη με νόημα. Για να κατανοήσουμε τη φύση, και τη θέση μας σε αυτή, θα πρέπει να κατανοήσουμε τον σκοπό της, το ουσιώδες νόημά της.

Με την ανάπτυξη της σύγχρονης επιστήμης, η φύση έπαψε να θεωρείται μια τάξη με νόημα. Άρχισε, αντιθέτως, να ερμηνεύεται μηχανιστικά με τους νόμους της φυσικής. Η εξήγηση των φυσικών φαινομένων με όρους σκοπών, νοημάτων και επιδιώξεων θεωρήθηκε τώρα αφελής και ανθρωπομορφική.

Παρά την αλλαγή αυτή, ο πειρασμός που νιώθουμε να ερμηνεύουμε τον κόσμο ως τελεολογικά διατεταγμένο, ως ένα όλον με σκοπούς, δεν έχει εκλείψει τελείως. Εξακολουθεί να υπάρχει, ιδίως στα παιδιά, που πρέπει να εκπαιδευθούν για να πάνθουν να βλέπουν έτσι τον κόσμο. Το παρατήρησα όταν τα παιδιά μου ήταν πολύ μικρά και τους διάβαζα το βιβλίο Winnie-the-Pooh, του A.A. Milne. Η ιστορία παρουσιάζει μια παιδική αντίληψη για τη φύση, που θεωρείται μαγεμένη και εμφορείται από νοήματα και σκοπούς.

Στην αρχή του βιβλίου, ο Winnie-the-Pooh περπατάει στο δάσος και φθάνει σε μια μεγάλη βελανιδιά. Από την κορυφή του δέντρου, «ακουγόταν ένας δυνατός βόμβος».

Ο Winnie-the-Pooh κάθισε κάτω στη ρίζα του δέντρου, έβαλε το κεφάλι του ανάμεσα στα πόδια του και άρχισε να σκέφτεται.

Πρώτα απ' όλα είπε στον εαυτό του: «Αυτός ο βόμβος σημαίνει κάτι. Δεν γίνεται να ακούς έναν τέτοιο βόμβο, που βούλξει συνέχεια, χωρίς να σημαίνει κάτι. Αν υπάγεται βόμβος, κάποιος κάνει αυτό τον θόρυβο, και ο μόνος λόγος για να κάνει αυτό τον θόρυβο, απ' όσο ξέρω, είναι γιατί είναι μέλυσσα».

Τότε σκέφτηκε πάλι για ώρα, και είπε: «Και ο μόνος λόγος για να είναι κανείς μέλυσσα, απ' όσο ξέρω, είναι για να κάνει μέλι».

Και τότε σηκώθηκε, και είπε: «Και ο μόνος λόγος για να κάνει κανείς μέλι είναι για να το φάω εγώ». Έτσι άρχισε να ανεβαίνει στο δέντρο.⁴

Ο παιδικός τρόπος σκέψης του Pooh για τις μέλυσσες αποτελεί ένα καλό παράδειγμα τελεολογικής σκέψης. Όταν γνωμάστε ενήλικες, οι περισσότεροι από εμάς έχουμε ξεπεράσει πλέον αυτό τον τρόπο αντίληψης του φυσικού κόσμου, και τον θεωρούμε γοητευτικό, αλλά ιδιόρρυθμο. Και αφού έχουμε απορρίψει την τελεολογική σκέψη στην επιστήμη, τείνουμε επίσης να την απορρίπτουμε στην πολιτική και την ηθική. Αλλά δεν είναι εύκολο να εγκαταλείψουμε την τελεολογική

σχέψη όταν σκεφτόμαστε τους κοινωνικούς θεσμούς και τις πολιτικές πρακτικές. Σήμερα, κανένας επιστήμονας δεν παίρνει στα σοβαρά τα έργα του Αριστοτέλη για τη βιολογία ή τη φυσική. Αλλά οι μελετητές της ηθικής και της πολιτικής συνεχίζουν να διαβάζουν και να στοχάζονται την ηθική και την πολιτική φιλοσοφία του Αριστοτέλη.

Ποιο είναι το τέλος ενός πανεπιστημίου;

Η διαμάχη γύρω από τις θετικές διακρίσεις μπορεί να αναδιατυπωθεί με όρους που αντιστοιχούν στην ανάλυση του Αριστοτέλη για τους αυλούς. Ξεκινάμε αναζητώντας δικαία κριτήρια κατανομής: ποιος δικαιούται να εισαχθεί στο πανεπιστήμιο; Εξετάζοντας αυτό το ερώτημα, οδηγούμαστε στο να ρωτήσουμε (έμμεσα τουλάχιστον): «Ποιος είναι ο σκοπός, ή το τέλος, ενός πανεπιστημίου;»

Όπως συμβαίνει συχνά, το τέλος δεν είναι προφανές αλλά αμφιλεγόμενο. Μερικοί λένε ότι τα πανεπιστήμια υπάρχουν για να παράγουν την επιστημονική αριστεία, και ότι οι ακαδημαϊκές προσπτυκές θα πρέπει να είναι το μόνο κριτήριο της εισγωγής. Άλλοι λένε ότι τα πανεπιστήμια υπάρχουν επίσης για να υπηρετούν ορισμένους κοινωνικούς σκοπούς, και ότι, για παράδειγμα, η ικανότητα ενός ατόμου να διεκδικήσει γιγαντιαία θέση σε μια πολυάμορφη κοινωνία θα πρέπει να περιλαμβάνεται στα κριτήρια της εισαγωγής. Ο καθορισμός του τέλους του πανεπιστημίου έχει θεμελιώδη σημασία, απ' ό,τι φαίνεται, για τον καθορισμό των κατάλληλων κριτηρίων εισαγωγής. Το γεγονός αυτό φανεώνει την τελεολογική διάσταση της δικαιοσύνης στα ζητήματα που αφορούν την εισαγωγή στο πανεπιστήμιο.

Η διαμάχη για τον σκοπό του πανεπιστημίου συνδέεται στενά με ένα ερώτημα σχετικό με την τιμή: ποιες αρετές ή

μορφές αριστείας πρέπει να τιμούν και να ανταμείβουν τα πανεπιστήμια; Όσοι πιστεύουν ότι τα πανεπιστήμια υπάρχουν για να εξάγουν και να ανταμείβουν μόνο την επιστημονική διάκριση είναι πιθανό να απορίπτουν τις θετικές διακρίσεις, ενώ όσοι πιστεύουν ότι τα πανεπιστήμια υπάρχουν επίσης για να παράγουν ορισμένα κοινωνικά ιδεώδη μπορούν κάλλιστα να τις ενστερνιστούν.

Το γεγονός ότι η συζήτηση για τα πανεπιστήμια –και τις μαζορέτες και τους αυλούς– εξελίσσεται φυσικά με αυτό τον τρόπο επαληθεύει τη θέση του Αριστοτέλη: οι διαμάχες για τη δικαιοσύνη και τα δικαιώματα είναι συχνά διαμάχες για τον σκοπό, ή το τέλος, ενός κοινωνικού θεσμού, οι οποίες με τη σειρά τους εκφράζουν συγκρουόμενες αντιλήψεις για τις αρετές που θα πρέπει να τιμά και να ανταμείβει ο θεσμός.

Τι μπορούμε να κάνουμε αν οι άνθρωποι διαφωνούν για το τέλος, ή τον σκοπό, της υπό συζήτηση δραστηριότητας; Μπορούμε να αναπτύξουμε λογικά επιχειρήματα για το τέλος ενός κοινωνικού θεσμού, ή μήπως σκοπός του πανεπιστημίου είναι απλώς ό,τι δηλώνει ότι είναι η ιδρυτική του αρχή ή το διοικητικό του συμβούλιο;

Ο Αριστοτέλης πιστεύει ότι είναι δυνατό να σκεφτούμε λογικά για τον σκοπό των κοινωνικών θεσμών. Η ουσιώδης φύση τους δεν καθορίζεται άπαξ και διά παντός, αλλά δεν εξαρτάται απλώς από τις απόψεις του καθενός. (Αν ο σκοπός του κολεγίου του Χάρβαρντ καθοριζόταν μόνο από την πρόθεση των ιδρυτών του, τότε πρωταρχικός του στόχος θα ήταν ακόμη η εκπαιδευση προτεσταντών ιερέων.)

Πώς μπορούμε, λοιπόν, να αναπτύξουμε λογικά επιχειρήματα για τον σκοπό μιας κοινωνικής πρακτικής όταν υπάρχει διαφωνία; Και τι ρόλο παίζουν οι έννοιες της τιμής και της αρετής; Ο Αριστοτέλης διατυπώνει την πιο συστηματική του απάντηση σε αυτά τα ερωτήματα στην ανάλυση που κάνει για την πολιτική.

Ποιος είναι ο σκοπός της πολιτικής;

Όταν συζητάμε για τη διανεμητική δικαιοσύνη στις μέρες μας, μας απασχολεί κυρίως η κατανομή του εισοδήματος, του πλούτου και των ευκαιριών. Για τον Αριστοτέλη, η διανεμητική δικαιοσύνη δεν αφορά κυρίως τα χρήματα αλλά τα αξιώματα και τις τιμές. Ποιος θα πρέπει να έχει το δικαίωμα να άρχει; Πώς θα πρέπει να κατανέμεται η πολιτική εξουσία;

Εκ πρώτης όψεως, η απάντηση μοιάζει προφανής – στη βάση της ισότητας, φυσικά. Κάθε άτομο και μία ψήφος. Όλοι οι άλλοι τρόποι θα έκαναν άδικες διακρίσεις. Αλλά ο Αριστοτέλης μάς θυμίζει ότι όλες οι θεωρίες για την κατανεμητική δικαιοσύνη χάνουν διακρίσεις. Το ερώτημα είναι: ποιες διακρίσεις είναι δίκαιες; Και η απάντηση εξαρτάται από τον σκοπό της υπό συζήτηση δραστηριότητας.

Συνεπώς, πριν απαντήσουμε στο πώς θα πρέπει να κατανέμονται τα δικαιώματα και η εξουσία, θα πρέπει να διερευνήσουμε τον σκοπό, ή το τέλος, της πολιτικής. Θα πρέπει να ρωτήσουμε: «Για ποιον σκοπό υπάρχει η πολιτική ένωση;» Αυτό το ερώτημα φαίνεται ίσως αδύνατο να απαντηθεί. Διαφορετικές πολιτικές κοινότητες νοιάζονται για διαφορετικά πράγματα. Η συζήτηση αυτή δεν είναι η ίδια με τη συζήτηση για τον σκοπό ενός αυλού, ή ενός πανεπιστημίου. Παρότι υπάρχουν περιθώρια για διαφωνία, οι σκοποί τους είναι λίγο πολύ οριοθετημένοι. Ο σκοπός ενός αυλού έχει κάποια σχέση με τη μουσική· ο σκοπός ενός πανεπιστημίου έχει κάποια σχέση με την εκπαίδευση. Αλλά μπορούμε αλήθεια να ορίσουμε τον σκοπό ή τον στόχο μιας πολιτικής δραστηριότητας ως τέτοιας;

Στις μέρες μας, θεωρούμε ότι η πολιτική δεν έχει καθεαυτήν έναν ιδιαίτερο, ουσιαστικό σκοπό, αλλά είναι ανοιχτή

στους ποικίλους σκοπούς που μπορούν να ασπαστούν οι πολίτες. Γι' αυτό δεν χάνουμε ελπίδες – για να μπορεί ο λαός να διαλέξει, σε μια δεδομένη στιγμή, ποιους σκοπούς και στόχους θέλει να επιδιώξει συλλογικά; Αν αποδίδαμε ex των προτέρων έναν σκοπό ή έναν στόχο στην πολιτική κοινότητα θα ήταν σαν να αφαιρούσαμε από τους πολίτες το δικαίωμα να αποφασίζουν οι ίδιοι για τον εαυτό τους. Θα υπήρχε επίσης ένας κίνδυνος επιβολής αξιών που δεν συμπεριφέρονται όλοι. Η απροθυμία μας να προσδώσουμε στην πολιτική ένα καθορισμένο τέλος, ή σκοπό, εκφράζει ένα ενδιαφέρον για την ατομική ελευθερία. Αντιλαμβάνομαστε την πολιτική ως μια διαδικασία που επιτρέπει στα πρόσωπα να επιλέξουν τα ίδια τους σκοπούς τους.

Ο Αριστοτέλης δεν έχει την ίδια αντίληψη για την πολιτική. Κατά τον Αριστοτέλη, σκοπός της πολιτικής δεν είναι να καθιερώσει ένα πλαίσιο δικαιωμάτων που θα είναι ουδέτερο απέναντι σε επιμέρους σκοπούς. Είναι να διαπλάσει καλούς πολίτες και να καλλιεργήσει καλούς χαρακτήρες.

Κάθε πόλη που ορθώς ονομάζεται έτσι, και δεν είναι πόλη κατ' όνομα μόνο, πρέπει να επιδιώκει την προαγωγή της αρετής. Διαφορετικά η κοινωνία γίνεται μια απλή συμμαχία... Και ο νόμος γίνεται απλή συνθήκη... «ένας εργομητής των αμοιβαίων δικαιωμάτων», αντί να επιδιώκει να κάνει τους πολίτες αγαθούς και δίκαιους.⁵

Ο Αριστοτέλης ασχέι χριτική σε αυτούς που θεωρεί κύριους διεκδικητές της πολιτικής εξουσίας – τους ολιγαρχικούς και τους δημοκράτες. Και οι δύο έχουν μια νόμιμη αξίωση, αλλά μόνο εν μέρει. Οι ολιγαρχικοί ισχυρίζονται ότι εκείνοι, οι πλούσιοι, θα πρέπει να άρχουν. Οι δημοκράτες ισχυρίζονται ότι μοναδικό κριτήριο της ιδιότητας του πολίτη και της πολιτικής εξουσίας θα πρέπει να είναι το να έχει γεννηθεί κανείς ελεύθερος. Αλλά και οι δύο ομάδες υπερβάλλουν στις αξιώ-

σεις τους, επειδή και οι δύο παρερμηνεύουν τον σκοπό της πολιτικής κοινότητας.

Οι ολιγαρχικοί σφάλλουν γιατί η πολιτική κοινότητα δεν έχει ως μόνο στόχο την προστασία της ιδιοκτησίας ή την προώθηση της οικονομικής ευημερίας. Αν είχε μόνο αυτούς τους στόχους, τότε οι ιδιοκτήτες θα άξιζαν να έχουν το μεγαλύτερο μερίδιο της πολιτικής εξουσίας. Από την πλευρά τους, οι δημοκράτες σφάλλουν γιατί η πολιτική κοινότητα δεν έχει ως μόνο στόχο την εκπλήρωση των επιθυμιών της πλειοψηφίας. Λέγοντας δημοκράτες, ο Αριστοτέλης εννοεί αυτούς που θα ονομάζαμε υποστηρικτές της αρχής της πλειοψηφίας. Απορρίπτει την ιδέα ότι σκοπός της πολιτικής είναι η ικανοποίηση των προτιμήσεων της πλειοψηφίας.

Αλλά και οι δύο πλευρές παραβλέπουν τον απώτερο σκοπό της πολιτικής ένωσης, ο οποίος για τον Αριστοτέλη είναι η καλύτερη κατάσταση της αρετής των πολιτών. Σκοπός της πολιτείας δεν είναι η σύσταση «μιας συμμαχίας για την προστασία των πολιτών, ούτε οι συναλλαγές και οι οικονομικές σχέσεις».⁶ Κατά τον Αριστοτέλη, η πολιτική αποβλέπει σε κάτι ανώτερο. Σκοπός της είναι να μάθουμε πώς θα διάγουμε έναν αγαθό βίο. Σκοπός της πολιτικής είναι να βοηθήσει τα άτομα να αναπτύξουν τις χαρακτηριστικές τους ανθρώπινες ικανότητες και αρετές – να διαβουλεύονται για το κοινό αγαθό, να διαμορφώνουν πολιτική κρίση, να συμμετέχουν στην αυτοδιοίκηση, να ενδιαφέρονται για το πεπρωμένο της κοινότητας ως όλου.

Ο Αριστοτέλης αναγνωρίζει τη χρησιμότητα άλλων, κατώτερων μορφών ένωσης, όπως είναι οι αμυντικές συνθήκες και οι συμφωνίες του ελεύθερου εμπόριου. Αλλά επιμένει ότι οι ενώσεις αυτού του είδους δεν συνιστούν αληθινές πολιτικές κοινότητες. Γιατί όχι; Επειδή οι σκοποί τους είναι περιορισμένοι. Οργανώσεις όπως το ΝΑΤΟ, η ΝΑΡΤΑ και ο ΠΟΕ ασχολούνται μόνο με την ασφάλεια ή με τις οικονομικές συναλλαγές· δεν συγκατατούν έναν κοινό τρόπο ζωής που διαμορφώνει

τον χαρακτήρα των μελών τους. Και το ίδιο μπορεί να ειπωθεί για μια πόλη ή για ένα κράτος που ασχολείται μόνο με την ασφάλεια και το εμπόριο και αδιαφορεί για την ηθική και την πολιτική αγωγή των μελών του. «Αν είχαν τον ίδιο τύπο σχέσεων όταν συνενώνονταν με τις σχέσεις που είχαν όταν ήταν χωριστά», γράφει ο Αριστοτέλης, η ένωση τους δεν μπορεί να θεωρηθεί πραγματικά πόλη, ή πολιτική κοινότητα.⁷

«Είναι φανερό λοιπόν ότι η πόλη δεν υπάρχει απλώς για να συγκατακούν οι άνθρωποι στον ίδιο τόπο, ούτε για να αποφεύγουν τις αμοιβαίες αδιελίξεις ή για οικονομικές συναλλαγές». Ενώ αυτές οι συνθήκες είναι αναγκαίες για μια πόλη, δεν είναι επαρκείς. «Τέλος μὲν οὖν πόλεως τὸ εὖ ζῆν, ταῦτα δὲ τοῦ τέλους χάριν».⁸

Αν η πολιτική κοινότητα υπάρχει για να προάγει το ευ ζην, τι συνεπάγεται αυτό για την κατανομή των αξιωματικών και των τιμών; Για την πολιτική ισχύει ό,τι και για τους ανθρώπους. Ο Αριστοτέλης συμπεραίνει λογικά τον κατάλληλο τρόπο κατανομής του αγαθού ξεκινώντας από τον σκοπό του αγαθού. «Εκείνοι που συνεισφέρουν περισσότερο σε μια ένωση αυτού του τύπου» είναι όσοι διακρίνονται για την πολιτική τους αρετή, όσοι έχουν την καλύτερη ικανότητα να διαβουλεύονται για το κοινό αγαθό. Όσοι διακρίνονται στην πολιτική αρετή –όχι οι πλουσιότεροι, ούτε οι πιο πολυάριθμοι ούτε οι πιο ωραίοι– αξίζουν να έχουν και το μεγαλύτερο μερίδιο πολιτικής αναγνώρισης και επιροής.⁹

Εφόσον σκοπός της πολιτικής είναι η ευζωία, τα ανώτατα αξιώματα και οι τιμές θα πρέπει να τα νέμονται πρόσωπα, όπως ο Περικλής, που ξεχωρίζουν από όλους για την πολιτική τους αρετή και είναι οι πλέον ικανοί να καθορίζουν το κοινό αγαθό. Οι ιδιοκτήτες πρέπει να έχουν λόγο. Οι προτιμήσεις της πλειοψηφίας έχουν σημασία. Αλλά τη μεγαλύτερη επιρροή πρέπει να τη διαθέτουν εκείνοι που έχουν τις ποιότητες του χαρακτήρα και την κατάλληλη κρίση για να απο-

φασίσουν αν, τότε και πώς θα πρέπει να πολεμήσουν με τη Σπάρτη.

Ο λόγος για τον οποίο πρόσωπα όπως ο Περικλής (και ο Αβραάμ Λίνκολν) πρέπει να κατέχουν τα ανώτερα αξιώματα και να απολαμβάνουν τις ανώτερες τιμές δεν είναι απλώς ότι θα εφαρμόσουν σοφές πολιτικές και έτσι όλοι θα ευημερούν. Είναι επίσης ότι η πολιτική κούνια υπάρχει, εν μέρει τουλάχιστον, για να τιμά και να ανταμείβει την πολιτική αρετή. Η δημόσια αναγνώριση εκείνων που επιδεικνύουν πολιτική αρετή υπηρχει τον παιδευτικό ρόλο της καλής πόλης. Και εδώ πάλι βλέπουμε πώς οι τελεολογικές και οι τιμητικές διαστάσεις της δικαιοσύνης πηγαινουν μαζί.

Μπορεί κανείς να είναι καλός άνθρωπος αν δεν συμμετέχει στην πολιτική;

Αν ο Αριστοτέλης έχει δίκιο ότι σκοπός της πολιτικής είναι η καλή ζωή, οδηγούμαστε εύκολα στο συμπέρασμα ότι εκείνοι που επιδεικνύουν την ύψιστη πολιτική αρετή αξίζουν τα ανώτερα αξιώματα και τις ανώτερες τιμές. Αλλά έχει δίκιο όταν λέει ότι η πολιτική υπάρχει για χάρη του αγαθού βίου; Αυτός ο ισχυρισμός είναι τουλάχιστον αμφιλεγόμενος. Στις μέρες μας βλέπουμε γενικά την πολιτική ως ένα αναγκαίο κακό, όχι ως ένα ουσιώδες χαρακτηριστικό της καλής ζωής. Όταν σκεφτόμαστε την πολιτική, ο νους μας πάει στον συμβιβασμό, την υποχρυσία, τα ιδιαιτέρα συμφέροντα, τη διαφθορά. Ακόμη και ιδεαλιστικές χρήσεις της πολιτικής—ως εργαλείου για την κοινωνική δικαιοσύνη, ως ενός τρόπου για να κάνουμε τον κόσμο καλύτερο—εξαμβάνουν την πολιτική ως μέσο για έναν σκοπό, μια εργασία ανάμεσα στις άλλες, όχι ως μια ουσιώδη διάσταση του ανθρώπινου αγαθού.

Γιατί, λοιπόν, θεωρεί ο Αριστοτέλης ότι η συμμετοχή στην

πολιτική είναι θεμελιώδης με κάποια έννοια για την εξασφάλιση της ευζωίας; Γιατί δεν μπορούμε να ζούμε μια αποδύτως καλή, ενάρετη ζωή χωρίς την πολιτική;

Η απάντηση βρίσκεται στη φύση μας. Μόνο αν ζούμε σε μια πόλη και συμμετέχουμε στην πολιτική πραγματοποιούμε πλήρως τη φύση μας ως ανθρώπινα όντα. Ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι είμαστε «ζώο πολιτικό σε μεγαλύτερο βαθμό απ' ό,τι οι μέλισσες και κάθε αγελαίο ζώο». Ο λόγος που δίνει είναι ο εξής: η φύση δεν κάνει τίποτε μάταια, και τα ανθρώπινα όντα, σε αντίθεση με άλλα ζώα, είναι προικισμένα με την ικανότητα της γλώσσας. Άλλα ζώα μπορούν να παράγουν ήχους, και οι ήχοι μπορούν να φανερώσουν ηδονή και πόνο. Αλλά η γλώσσα, μια χαρακτηριστική ανθρώπινη ικανότητα, δεν υπάρχει μόνο για να καταγράφει την ηδονή και τον πόνο. Υπάρχει για να δηλώνει τι είναι δίκαιο και τι άδικο, και να διακρίνει το σωστό από το λάθος. Δεν αντιλαμβάνομαστε σωτηριά αυτά τα πράγματα και ύστερα τα περιγράφουμε με λέξεις· η γλώσσα είναι το μέσο με το οποίο διακρίνουμε το αγαθό και διαβουλεύομαστε για αυτό.¹⁰

Μόνο σε μια πολιτική ένωση, κατά τον Αριστοτέλη, μπορούμε να ασκήσουμε τη χαρακτηριστική μας ανθρώπινη ικανότητα της γλώσσας, και μόνο σε μια πόλη μπορούμε να διαβουλευθούμε με άλλους σχετικά με τη δικαιοσύνη και την αδικία και τη φύση της ευζωίας. «Είναι φανερό λοιπόν ότι η πόλη υπάρχει φύσει και ότι είναι πρότερη του ατόμου», γράφει στο Βιβλίο Ι των *Πολιτικών*.¹¹ Λέγοντας πρότερη, εννοεί ότι έχει προτεραιότητα στη λειτουργία, ή στον σκοπό, όχι χρονολογικά. Τα άτομα, οι οικογένειες και οι φυλές υπήρχαν πριν τις πόλεις· αλλά μόνο στην πόλη μπορούμε να πραγματοποιούμε τη φύση μας. Δεν είμαστε αυτόχειρες όταν είμαστε απομονωμένοι, επειδή δεν μπορούμε ακόμη να αναπτύξουμε την ικανότητά μας για γλώσσα και ηθική διαβούλευση.

Εκείνος που δεν μπορεί να συμμετάσχει στην κοινότητα ή δεν έχει καμία ανάγκη επειδή είναι αυτάρκης, δεν είναι μέλος της πόλης, και συνεπώς είναι θηρίο ή θεός.¹²

Συνεπώς πραγματοποιούμε τη φύση μας όταν ασχούμε την ικανότητα της γλώσσας, η οποία απαιτεί με τη σειρά της να διαβουλευόμαστε με άλλους για το σωστό και το λάθος, το καλό και το κακό, το δίκαιο και το άδικο.

Αλλά γιατί, θα αναρωτηθείτε ίσως, μπορούμε να ασχήσουμε μόνο στην πολιτική αυτή την ικανότητά μας για γλώσσα ή επικοινωνία και διαβούλευση; Γιατί δεν μπορούμε να ασκήσουμε στις οικολογικές, τις φυλές ή τις λέσχες; Για να απαντήσουμε στην ερώτηση αυτή, πρέπει να εξετάσουμε την ανάλυση της αρετής και της ευζωίας που παρουσιάζει ο Αριστοτέλης στα *Ηθικά Νικομάχεια*. Αν και το έργο αυτό έχει ως κύριο θέμα του την ηθική φιλοσοφία, δείχνει πώς η απόκτηση της αρετής συνδέεται αξεδιάλυτα με την ιδιότητα του πολίτη.

Η ηθική ζωή έχει στόχο την ευτυχία, αλλά με τον όρο ευτυχία ο Αριστοτέλης δεν εννοεί ό,τι εννοούν οι ωφελιστές – τη μεγιστοποίηση της ηδονής σε βάρος του πόνου. Το ενάρετο πρόσωπο νιώθει ηδονή και πόνο για τα σωστά πράγματα. Αν κάποιος νιώθει ηδονή βλέποντας κυνομαχίες, για παράδειγμα, θεωρούμε ότι αυτό είναι μια διαστροφή την οποία θα πρέπει να ξεπεράσει, όχι μια αληθινή πηγή ευτυχίας. Η ηθική ανωτερότητα δεν έγκειται σε μια συνάθροιση ηδονών και πόνων, αλλά στην ευθυγράμμιση τους, έτσι ώστε να χαϊρόμαστε για ευγενή πράγματα και να πονάμε για κακά. Η ευτυχία δεν είναι μια νοητική κατάρταση αλλά ένας τρόπος ύπαρξης, «μια δραστηριότητα της ψυχής κατ' αρετήν».¹³

Αλλά γιατί είναι απαραίτητο να ζει κανείς σε πόλη για να διδάγει ενάρετο βίο; Γιατί δεν μπορούμε να διδασθούμε υγιείς ηθικές αρχές στο σπίτι ή σε ένα μάθημα φιλοσοφίας ή διαβά-

ζοντας ένα βιβλίο για την ηθική – και να τις εφαρμόσουμε έπειτα όπως πρέπει; Ο Αριστοτέλης λέει ότι δεν γινόμαστε ενάρετοι με αυτό τον τρόπο. «Η ηθική αρετή προκύπτει από τη συνήθεια». Την μαθαίνουμε στην πράξη. «Τις αρετές τις αποχτούμε πρώτα ασκώντας τες, όπως συμβαίνει επίσης και με τις τέχνες».¹⁴

Μαθαίνοντας στην πράξη

Κατά την άποψη αυτή, γίνεται κανείς ενάρετος με τον ίδιο τρόπο που μαθαίνει να παίζει τον αυλό. Κανείς δεν μαθαίνει να παίζει ένα μουσικό όργανο διαβάζοντας ένα βιβλίο ή ακούγοντας μια διάλεξη. Θα πρέπει να εξασκηθεί. Και είναι ορόσημο να ακούει κανείς πετυχημένους μουσικούς και να προσέχει πώς παίζουν. Δεν μπορείς να γίνεις βιολόστης χωρίς να παίζεις βιολί. Το ίδιο ισχύει και για την ηθική αρετή: «Γινώμαστε δίκαιοι κάνοντας δίκαιες πράξεις, σώφρονες κάνοντας σώφρονες πράξεις, ανδρείοι κάνοντας πράξεις ανδρείας».¹⁵

Το ίδιο συμβαίνει και με άλλες πρακτικές και δεξιότητες, όπως η μαγειρική. Δημοσιεύονται πολλά εγχειρίδια μαγειρικής, αλλά κανείς δεν γίνεται μεγάλος μάγειρας απλώς και μόνο με το να τα διαβάζει. Θα πρέπει να μαγειρεύεις πολύ ο ίδιος. Η τέχνη του κοιμικού είναι ένα άλλο παράδειγμα. Δεν μπορείς να γίνεις κομμικός διαβάζοντας βιβλία με ανέκδοτα και συλλέγοντας αστείες ιστορίες. Δεν μπορείς επίσης να μάθεις απλώς τις αρχές της κομωδίας. Θα πρέπει να εξασκηθείς – στον βηματισμό, τον συγχρονισμό, τις χειρονομίες και τον τόνο – και να δεις τον Jack Benny ή τον Johnny Carson ή τον Eddie Murphy ή τον Robin Williams.

Αν η ηθική αρετή είναι κάτι που μαθαίνουμε στην πράξη, θα πρέπει με κάποιον τρόπο να αναπτύξουμε τις σωστές συνήθειες στην αρχή. Για τον Αριστοτέλη, αυτός είναι ο πρω-

ταρχικός σκοπός του νόμου - να καθιερωθεί τις συνήθειες που οδηγούν στον καλό χαρακτήρα. «Οι νομοθέτες κάνουν τους πολίτες αγαθούς καθιερώνοντας τις συνήθειές τους - αυτός είναι ο σκοπός κάθε νομοθέτη, και όσοι δεν τον επιδιώκουν, αποτυγχάνουν· αυτό διακρίνει μια αγαθή πολιτεία από μια φαύλη πολιτεία». Η ηθική αγωγή δεν συνίσταται τόσο στην επιβολή κανόνων όσο στη διαμόρφωση συνθηκών και στη διάπλωση του χαρακτήρα. «Το τι είδους συνήθειες αποκτούμε από μικροί δεν είναι άνευ σημασίας· αντιθέτως, είναι πάρα πολύ σημαντικό, ή μάλλον το πιο σημαντικό»,¹⁶

Η έμφαση που αποδίδει ο Αριστοτέλης στη συνήθεια δεν σημαίνει ότι θεωρεί την ηθική αρετή μια μορφή μηχανικά επαναλαμβανόμενης συμπεριφοράς. Η συνήθεια είναι το πρώτο βήμα στην ηθική αγωγή. Αλλά, αν όλα πάνε καλά, η συνήθεια τελικά ριζώνει και κατανοούμε το νόημά της. Η αρετή οργάνως για θέματα εθιμοτυπίας και ευγένειας (γνώστη και ως «Miss Manners» - κ. «Καλοί Τρόποι») εξέφρασε κάποτε τη θλίψη της γιατί χάθηκε η συνήθεια να γράφουμε ευχαριστήρια γράμματα. Σήμερα, όπως παρατηρεί, θεωρούμε ότι τα συναισθήματα είναι σημαντικότερα από τους τρόπους· εφόσον γνώθεις ευγνώμων, δεν χρειάζεται να ασχοληθείς με τέτοιες τυπικότητες. Η Miss Manners διαφωνεί: «Νομίζω, απεναντίας, ότι είναι ασφαλέστερο να προσδοκούμε ότι η επανάληψη της κατάλληλης συμπεριφοράς ενθαρρύνει τα ενάρετα συναισθήματα· ότι αν γράφετε αρκετά ευχαριστήρια γράμματα, μπορεί πράγματι να γνώστε ένα τρέμουντο ευγνωμοσύνης».¹⁷

Έτσι αντιλαμβάνεται την ηθική αρετή ο Αριστοτέλης. Η συστηματική εκδίωξη της ηθικής συμπεριφοράς μάς βοηθά να αποκτήσουμε την προδιάθεση να πράττουμε ενάρετα.

Σκεφτόμαστε συνήθως ότι ενεργούμε ηθικά όταν ενεργούμε σύμφωνα με μια αρχή ή με έναν κανόνα. Αλλά ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι αυτή η άποψη παραγνωρίζει ένα διακριτικό χα-

ρακτηριστικό της ηθικής αρετής. Μπορεί να κατέχει κανείς τον σωστό κανόνα και να μη γνωρίζει παρ' όλα αυτά πώς ή πότε να τον εφαρμόσει. Η ηθική αγωγή έχει στόχο να μάθουμε να διακρίνουμε τα ιδιαιτέρως χαρακτηριστικά των καταστάσεων που απαιτούν έναν συγκεκριμένο κανόνα αντί άλλου. «Σε ζητήματα πράξης και συμπεριφοράς δεν υπάρχει τίποτε το σταθερό και καθορισμένο, όπως και σε ζητήματα υγείας... Οι ίδιοι οι πράκτοντες πρέπει να εξετάζουν τι ταυριάζει στις περιστάσεις, όπως και στην ιατρική και τη ναυπηγική».¹⁸

Το μόνο γενικό πράγμα που μπορεί να ειπωθεί για την ηθική αρετή, όπως υποστηρίζει ο Αριστοτέλης, είναι ότι συνίστά ένα μέσο μεταξύ άκρων. Αλλά παραδέχεται αμέσως ότι αυτή η γενικότητα δεν μας βοηθάει πολύ, γιατί δεν είναι εύκολο να διακρίνουμε το μέσο σε μια δεδομένη κατάσταση. Το ζήτημα είναι να κάνουμε ό,τι πρέπει «στο σωστό πρόσωπο, στον σωστό βαθμό, τη σωστή στιγμή, για τον σωστό λόγο, και με τον σωστό τρόπο».¹⁹

Αυτό σημαίνει ότι η συνήθεια, όσο σημαντική και αν είναι, δεν καλύπτει το σύνολο της ηθικής αρετής. Προκύπτουν πάντα νέες καταστάσεις, και πρέπει να γνωρίζουμε ποια συνήθεια είναι η κατάλληλη στις διάφορες συνθήκες. Η ηθική αρετή απαιτεί συνεπώς κρίση, ένα είδος γνώσης που ο Αριστοτέλης ονομάζει «φρόνηση». Σε αντίθεση με την επιστημονική γνώση, που αφορά «τα καθόλου και τα εξ ανάγκης»,²⁰ η φρόνηση αφορά την πράξη. Πρέπει «να γνωρίζει και τα καθ' έκαστα· γιατί είναι πρακτική, και η πράξη ασχολείται με τα καθ' έκαστα».²¹ Ο Αριστοτέλης ορίζει τη φρόνηση ως «έξη μετά λόγου αληθή, περὶ τα ανθρωπείνα αγαθὰ πρακτική».²²

Η φρόνηση είναι μια ηθική αρετή με πολιτική σημασία. Τα άτομα που διαθέτουν φρόνηση μπορούν να διαβουλευτούν καλά για το καλό, όχι μόνο για τον εαυτό τους αλλά και για τους συμπολίτες τους, και για τα ανθρωπείνα όντα εν γένει. Η διαβούλευση δεν είναι φιλοσοφία, γιατί δίνει προσοχή στο μετα-

βλήτo και το επιμέρους. Είναι προσανατολισμένη στην πράξη εδώ και τώρα. Αλλά δεν είναι ένας απλός υπολογισμός. Επιδιώκει τον καθορισμό του ύψιστου ανθρωπίνου αγαθού που μπορεί να επιτευχθεί υπό τις δεδομένες συνθήκες.²³

Η πολιτική και η ευζωία

Μπορούμε τώρα να κατανοήσουμε σαφέστερα γιατί, κατά τον Αριστοτέλη, η πολιτική δεν είναι μια λειτουργία ανάμεσα στις άλλες, αλλά είναι ουσιώδης για την καλή ζωή. Πρώτον, οι νόμοι της πόλης ενσταλάζουν καλές συνήθειες, διαπλάθουν καλούς χαρακτήρες και μιας βάζουν στον δρόμο της πολιτικής αρετής. Δεύτερον, η ζωή του πολίτη μάς επιτρέπει να ασκήσουμε τις ικανότητες της διαβούλευσης και της φρόνησης που διαφορετικά θα παρέμεναν σε υπνώττωση κατάσταση. Αυτές δεν μπορούμε να τις ασκήσουμε στο σπίτι. Μπορούμε να καθίσουμε σε μια γωνία και να αναρωτηθούμε ποιες πολιτικές θα υποστηρίξαμε αν έπρεπε να αποφασίσουμε. Αλλά αυτό δεν είναι το ίδιο με το να συμμετέχουμε σε μια σημαντική δραστηριότητα και να αναλαμβάνουμε την ευθύνη για το πεπρωμένο της κοινότητας συνολικά. Ίνoμαστε καλοί στη διαβούλευση μόνο αν μπορούμε στον πολιτικό στίβο, αν σταθμίζουμε τις εναλλακτικές, αν υποστηρίξουμε τη θέση μας, αν κυβερνήσουμε και κυβερνηθούμε – εν ολίγοις, αν γίνουμε πολίτες.

Η ιδέα του Αριστοτέλη για την ιδιότητα του πολίτη είναι πιο υψηλόφρων και απαιτητική από τη δική μας. Γι' αυτόν η πολιτική δεν είναι απλώς οικονομία με άλλα μέσα. Ο σκοπός της είναι ανώτερος από τη μεγιστοποίηση της ωφέλειας ή την καθιέρωση δικαίων κανόνων για την προώθηση ατομικών συμφερόντων. Είναι, απεναντίας, μια έκφραση της φύσης μας, μια ευκαιρία για την εκδίπλωση των ανθρωπίνων ικανοτήτων μας, μια ουσιώδης άποψη της καλής ζωής.

Η υπεράσπιση της δουλείας από τον Αριστοτέλη

Δεν περιλαμβάνονταν όλοι στην ιδιότητα του πολίτη που εξήγε ο Αριστοτέλης. Οι γυναίκες δεν δικαιούνταν να συμμετέχουν, ούτε και οι σκλάβοι. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, οι φύσεις τους δεν είναι κατάλληλες για την ιδιότητα του πολίτη. Σήμερα θεωρούμε ότι αυτός ο αποκλεισμός είναι φανερά άδικος. Αέλλει να θυμηθούμε ότι αυτές οι άδικιες συνεχίστηκαν για περισσότερο από δύο χιλιάδες χρόνια μετά από την εποχή όπου έγραψε ο Αριστοτέλης. Η δουλεία καταργήθηκε στις Ηνωμένες Πολιτείες το 1865, και οι γυναίκες απέκτησαν το δικαίωμα ψήφου μόλις το 1920. Παρ' όλα αυτά, η ιστορική διάρκεια αυτών των αδικιών δεν αθώνει τον Αριστοτέλη που τις αποδέχθηκε.

Στην περίπτωση της δουλείας, ο Αριστοτέλης δεν την αποδέχθηκε μόνο αλλά διατύπωσε και μια φιλοσοφική της υπεράσπιση. Αέλλει να εξετάσουμε την υπεράσπιση της δουλείας από τον Αριστοτέλη για να δούμε το φως που ρίχνει στην πολιτική του θεωρία συνολικά. Ορισμένοι διακρίνουν στο επιχείρημα του Αριστοτέλη για τη δουλεία ένα ελάττωμα της τελεολογικής σχέψης ως τέτοιας: άλλοι θεωρούν ότι αποτείλει μια εσφαλμένη εφαρμογή αυτού του τρόπου σχέψης, που επηρεάστηκε από τις προκαταλήψεις της εποχής του.

Δεν νομίζω ότι η υπεράσπιση της δουλείας από τον Αριστοτέλη φανερώνει ένα ελάττωμα που καταδικάζει την πολιτική του θεωρία συνολικά. Αλλά είναι σημαντικό να εξετάσουμε την ισχύ αυτής της σαρωτικής άποψης.

Για τον Αριστοτέλη, η δικαιοσύνη είναι ένα ζήτημα καταλήγoτητας. Όταν απoνέμουμε δικαίωματα, αναζητάμε το τέλος των κοινωνικών θεσμών και τοποθετούμε τα πρόσωπα στους ρόλους που τους ταφιάζουν, τους ρόλους που τους επιτρέπουν να πραγματοποιούν τη φύση τους. Δίνουμε στα

Το αμαξίδιο για το γκολφ του Casey Martin

Ο Casey Martin ήταν ένας επαγγελματίας παίκτης γκολφ με αναπηρία στο πόδι. Εξαιτίας μιας διαταραχής του κυκλοφοριακού συστήματος, το βάδισμα στο γήπεδο προκάλυψε έντονο πόνο στον Martin και δημιουργούσε σοβαρό κίνδυνο αιμορραγίας και κατάγματος. Παρά την αναπηρία του, ο Martin διακρινόταν πάντα στο άθλημα. Έπαιζε στην πρωταθλητική ομάδα του Στάνφορντ όταν ήταν στο κολλέγιο, και στη συνέχεια έγινε επαγγελματίας.

Ο Martin ζήτησε από την PGA (Professional Golfers' Association: Επαγγελματική Ένωση Παικτών Γκολφ) την άδεια να χρησιμοποιεί ένα αμαξίδιο του γκολφ στα τουρνουά. Η PGA απέρριψε το αίτημα, επικαλούμενη τον κανόνα της που απαιτούσε τη χρήση αμαξιδίων σε κορυφαία επαγγελματικά τουρνουά. Ο Martin πήγε την υπόθεση στα δικαστήρια. Υποστήριξε ότι ο νόμος για τους Αμερικανούς με αναπηρίες (1990) επέβαλλε την παροχή λογικών διευκολύνσεων στα άτομα με αναπηρίες, αρκεί η αλλαγή να «μη μεταβάλλει θεμελιωδώς τη φύση» της δραστηριότητας.³³

Μερικά από τα μεγαλύτερα ονόματα του γκολφ κατέθεσαν ως μάρτυρες στη δίχη. Ο Arnold Palmer, ο Jack Nicklaus και ο Ken Venturi υπερασπίστηκαν όλοι την απαγόρευση των αμαξιδίων. Υποστήριξαν ότι η κούραση είναι ένας σημαντικός παράγοντας στα τουρνουά γκολφ και ότι αν μετακινούνταν αντί να βαδίζει, ο Martin θα είχε ένα άδικο πλεονέκτημα.

Η υπόθεση έφθασε στο Ανώτατο Δικαστήριο των Ηνωμένων Πολιτειών, όπου οι δικαστές κλήθηκαν να ασχοληθούν με ένα ζήτημα που φαινόταν ανώτερο, χατώτερο του αξιώματός τους αλλά και πέρα από τις γνώσεις τους: «Το άτομο που μετακινείται με όχημα από το ένα σημείο βοήθης στο άλλο ση-

μείο βοήθης στο γήπεδο του γκολφ είναι πραγματικά παίκτης του γκολφ;»³⁴

Στην πραγματικότητα, ωστόσο, η υπόθεση αυτή έθετε ένα ζήτημα δικαιοσύνης με χλασική ακριστοτελική μορφή: για να αποφανθεί αν ο Martin είχε δικαίωμα να χρησιμοποιεί αμαξίδιο στο γκολφ, το δικαστήριο έπρεπε να κρίνει την ουσιαστική φύση της εν λόγω δραστηριότητας. Το να βαδίζει κανείς στο γήπεδο του γκολφ αποτελεί ουσιαστικές ή δευτερεύουσες χαρακτηριστικές του γκολφ; Αν, όπως ισχυριζόταν η PGA, το βάδισμα ήταν μια ουσιαστική διάσταση του αθλήματος, τότε η μετακίνηση του Martin με αμαξίδιο θα «μετέβαλλε θεμελιωδώς τη φύση» του παιχνιδιού. Για να λύσει το ζήτημα των δικαιωμάτων, το δικαστήριο έπρεπε να καθορίσει το τέλος, ή την ουσιαστική φύση, του παιχνιδιού.

Το δικαστήριο αποφάσισε με ψήφους 7-2 ότι ο Martin είχε δικαίωμα να χρησιμοποιεί αμαξίδιο στο γκολφ. Ο δικαστής John Paul Stevens, γράφοντας την απόφαση της πλειοψηφίας, ανέλυσε την ιστορία του γκολφ και κατέληξε ότι η χρήση αμαξιδίων δεν ήταν ασυμβίβαστη με τον θεμελιώδη χαρακτήρα του παιχνιδιού. «Από παλιά, η ουσία του παιχνιδιού ήταν η ρίψη βολών – η χρησιμοποίηση μπασιτών για να οδηγηθεί μια μπάλα από το σημείο εκκίνησης σε μια άλλη τρύπα που βρίσκεται σε απόσταση με τα λιγότερα δυνατά χτυπήματα».³⁵ Όσο για τον ισχυρισμό ότι το βάδισμα δοκιμάζει τη φυσική δύναμη των παικτών του γκολφ, ο Stevens ανέφερε τη μαρτυρία ενός καθηγητή φυσιολογίας που υπολόγισε πως όταν βαδίζει κανείς σε δεκαοκτώ τρύπες αναλώνει μόνο πεντακόσιες θερμίδες, «διατροφικά λιγότερες από ένα Big Mac».³⁶ Επειδή το γκολφ είναι «μια δραστηριότητα χαμηλής έντασης, η κούραση από το παιχνίδι είναι κυρίως ένα ψυχολογικό φαινόμενο στο οποίο συνεπώς πρωταρχικά το σπρε και τα κίνητρα».³⁷ Το δικαστήριο απεφάνθη ότι η διευκόλυνση του Martin με τη χρήση αμαξιδίου δεν θα μετέβαλ-

λε θεμελιωδώς το παιχνίδι ούτε θα έδινε στον Martin ένα άδικο πλεονέκτημα.

Ο δικαστής Antonin Scalia διαφώνησε. Εκφράζοντας την έντονη αντίθεσή του, απέρριψε την ιδέα ότι το δικαστήριο θα μπορούσε να καθορίσει την ουσιαστική φύση του γκολφ. Το επιχείρημά του δεν ήταν απλώς ότι οι δικαστές δεν διαθέτουν την αυθεντία ή την επάρκεια για να κρίνουν το ζήτημα. Αμφισβήτησε την αριστοτελική προκείμενη στην οποία στηρίζεται η απόφαση του δικαστηρίου – ότι είναι δυνατό να συνάψουμε με τη λογική το τέλος, ή την ουσιαστική φύση ενός παιχνιδιού:

Όταν λέμε ότι κάτι είναι «ουσιώδες» εννοούμε συνήθως ότι είναι αναγκαίο για την επίτευξη ενός ορισμένου στόχου. Αλλά εφόσον από την ίδια του τη φύση το παιχνίδι δεν έχει κανέναν άλλο στόχο πέρα από τη διασκέδαση (αυτό διακρίνει τα παιχνίδια από την παραγωγική δραστηριότητα), είναι μάλλον αδύνατο να πούμε για οποιονδήποτε από τους αυθαίρετους κανόνες του παιχνιδιού ότι είναι «ουσιώδης». ³⁸

Εφόσον οι κανόνες του γκολφ «είναι (όπως σε όλα τα παιχνίδια) τελείως αυθαίρετοι», κατά τον Scalia, δεν διαθέτουμε καμία βάση για να αξιολογήσουμε χρεωτικά τους κανόνες που ορίζει η PGA. Αν δεν αρέσουν στους φιλάθλους, «μπορούν να παύσουν να υποστηρίζουν το άθλημα». Αλλά κανείς δεν μπορεί να πει ότι ο ένας ή ο άλλος κανόνας είναι ασήμαντος για τις ικανότητες που δοκιμάζει το γκολφ.

Το επιχείρημα του Scalia επιδέχεται αμφισβήτηση για διάφορους λόγους. Πρώτον, εκφράζεται υποτιμητικά για τα αθλήματα. Κανένας πραγματικός φιλάθλος δεν θα μιλούσε με αυτό τον τρόπο για τα αθλήματα – λέγοντας ότι διέπονται από απολύτως αυθαίρετους κανόνες και δεν έχουν κανέναν πραγματικό σκοπό ή αντικείμενο. Αν οι άνθρωποι πίστευαν πραγματικά ότι οι κανόνες του αγεπημένου τους αθλήματος είναι αυθαίρετοι και δεν έχουν σχεδιαστεί για να αναδεικνύουν και

να εξαιρούν ορισμένες αξιοθαύμαστες ικανότητες και ταλέντα, δύσκολα θα ενδιαφέρονταν για το αποτέλεσμα του παιχνιδιού. Τα αθλήματα θα καταντούσαν ένα από θέαμα, μια πτητή διασκέδασης παρά ένα αντικείμενο εκτίμησης.

Δεύτερον, είναι απολύτως δυνατό να επιχειρηματολογήσουμε για την αξία επιμέρους κανόνων και να ρωτήσουμε αν βελτιώνουν ή διαφθείρουν το παιχνίδι. Τέτοια επιχειρήματα διατυπώνονται διαρκώς – σε ραδιοφωνικές εκπομπές όπου τηλεφωνούν οι ακροατές, και από αυτούς που ορίζουν το παιχνίδι. Ας πάρουμε για παράδειγμα τη διαμάχη για τον κανόνα του επίλεκτου παίκτη που χτυπά (designated hitter) στο μπέιζμπολ. Ορισμένοι λένε ότι βελτιώνει το παιχνίδι γιατί επιτρέπει στους καλύτερους παίκτες να χτυπούν αυτοί, και απαλλάσσει από αυτό το βάσανο τους πιο αδύνατους παίκτες που ρίχνουν βολές. Άλλοι λένε ότι βλάπτει το παιχνίδι γιατί υπερτονίζει τη σημασία του χτυπήματος και υποβαθμίζει πιο σύνθετα στοιχεία στρατηγικής. Κάθε θέση βασίζεται σε μια ορισμένη αντίληψη για τον σκοπό του μπέιζμπολ στην καλύτερη μορφή του: ποιες δεξιότητες δοκιμάζει, ποια ταλέντα και ποιες αρετές εξάγει και ανταμείβει; Η διαμάχη για τον κανόνα του καλύτερου παίκτη που χτυπά είναι εντέλει μια διαμάχη για τον σκοπό του μπέιζμπολ – όπως και η διαμάχη για τις θετικές διακρίσεις είναι μια διαμάχη για τον σκοπό του πανεπιστημίου.

Τέλος, ο Scalia, με το να αρνείται ότι το γκολφ έχει κάποιον σκοπό, παραβλέπει τελείως τη διάσταση της τιμής στη σχετική διαμάχη. Ποιο ήταν το πραγματικό αντικείμενο, σε τελική ανάλυση, της τετραετούς θρυλικής αντιπαράθεσης για το αμαξίδιο του γκολφ; Επιφανειακά, ήταν μια διαμάχη για το δίκαιο. Η PGA και τα μεγάλα ονόματα του γκολφ ισχυρίζονταν ότι, αν επέρεπαν στον Martin να κινείται με όχημα, θα του έδιναν ένα άδικο πλεονέκτημα: ο Martin απάντησε ότι, με δεδομένη την αναπηρία του, το αμαξίδιο θα εξίσωνε απλώς τους όρους του παιχνιδιού.

Όστόσο, αν η δικαιοσύνη ήταν το μόνο ζήτημα εδώ, υπάρχει μια εύκολη και προφανής λύση: να επιτραπεί σε όλους τους παίκτες του γκολφ να χρησιμοποιούν αμαξίδια στα τουρνούα. Αν όλοι μπορούν να μετακινούνται με οχήματα, η ένσταση για το δίκαιο εκλείπει. Αλλά η λύση αυτή ήταν ανάθεμα για το επαγγελματικό γκολφ, ακόμη πιο αδιανόγητη από το να κάνουν μια εξαίρεση για τον Casey Martin. Γιατί; Επειδή η διαμάχη αναγνώριση - είχε να κάνει ειδικότερα με την επιθυμία της PGA και των κορυφαίων παικτών του γκολφ να αναγνωρίζεται και να τιμάται το άθλημά τους ως αθλητικό γεγονός.

Θα το θέσω όσο πιο διπλωματικά γίνεται: οι παίκτες του γκολφ είναι κάπως ευαίσθητοι για το κύρος του αθλήματός τους. Δεν τρέχουν και δεν περδούν, ενώ η μπάλα στέκεται σταθερή. Κανείς δεν αμφισβητεί ότι το γκολφ είναι ένα απαιτητικό άθλημα δεξιοτήτων. Αλλά η τιμή και η αναγνώριση των μελών παικτών του γκολφ εξαστάται από το αν το άθλημά τους θεωρείται ότι είναι ένας σωματικά απαιτητικός αθλητικός ανταγωνισμός. Αν το παιχνίδι στο οποίο διακρίνονται μπορεί να το παίξει κανείς ετοχούμενος σε αμάξι, η αναγνώρισή τους ως αθλητών μπορεί να τεθεί εν αμφιβόλω ή να μειωθεί. Αυτό εξηγεί ίσως τη σφοδρότητα με την οποία εναντιώθηκαν ορισμένοι επαγγελματίες παίκτες του γκολφ στο αίτημα του Casey Martin να χρησιμοποιεί αμαξίδιο. Ορίστε τι λέει ο Tom Kite, ένας παλιός βετεράνος του τουρνουά της PGA, σε ένα άρθρο γνώμης στους *New York Times*:

Μου φαίνεται πως όσοι υποστηρίζουν το δικαίωμα του Casey Martin να χρησιμοποιεί αμαξίδιο αγνοούν το γεγονός ότι μιλάμε για ένα ανταγωνιστικό άθλημα... Μιλάμε για ένα αθλητικό γεγονός. Και όποιος δεν θεωρεί ότι το επαγγελματικό γκολφ είναι αθλητικό παιχνίδι απλώς δεν το έχει δει ζωντανά ή δεν το έχει παίζει.³⁹

Άσχετα με το ποιος έχει δικιο για την ουσιώδη φύση του γκολφ, η ομοσπονδιακή δική για το αμαξίδιο του Casey Martin εξηγεί με ένα εύλαστο παράδειγμα τη θεωρία περί δικαιοσύνης του Αριστοτέλη. Οι διαμάχες για τη δικαιοσύνη και τα δικαιώματα αποτελούν συχνά, αναστόμματα, διαμάχες για τον σκοπό των κοινωνικών θεσμών, για τα αγαθά που κατανέμουν, και τις αρετές που τιμούν και αναμείβουν. Όσο και αν προσπαθήσουμε να εξασφαλίσουμε την ουδετερότητα της νομοθεσίας σε αυτά τα θέματα, είναι ίσως αδύνατο να πούμε τι είναι δίκαιο χωρίς να επιχειρηματολογήσουμε για τη φύση της καλής ζωής.